

Ks. JAN KAZIMIERZ PRZYBYŁOWSKI¹

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ORCID ID: 0000-0002-8814-0504

TROSKA PASTORALNA O ŚRODOWISKO NATURALNE W PARAFIACH W POLSCE

PASTORAL CARE FOR THE NATURAL ENVIRONMENT IN PARISHES IN POLAND

Abstract

The article presents pastoral tasks of parishes in Poland in the field of ecology. Environmental degradation first and foremost affects people. Since it is human activity that contributes to the devastation of nature, the most effective way to protect the environment seem to be actions undertaken in parishes and on the territory where their members live. The first task consists in raising environmental awareness among parishioners, followed by ecological conversion and change their daily lifestyle. The article presents some practical guidelines regarding specific actions proposed in parishes for the protection of the environment in Poland, with particular emphasis on the protection of human life from conception to natural death.

Keywords: parish, ecology, environmental, ecological awareness, conversion, lifestyle, pro-ecological activities

Abstrakt

Artykuł przedstawia zadania pastoralne parafii w Polsce w dziedzinie ekologii. Z powodu degradacji środowiska naturalnego cierpią przede wszystkim ludzie. Ponieważ to działalność człowieka przyczynia się do dewastacji natury, dlatego najbardziej skuteczne w ochronie środowiska będą działania podejmowane w obrębie parafii, których „domem” jest terytorium, na którym zamieszkują jej członkowie. Pierwszym zadaniem jest działalność na rzecz uświadomienia proekologicznego, dalej nawrócenie ekologiczne i zmiana stylu życia parafian na co dzień. W praktycznych wskazaniach zostały zaproponowane konkretne działania w parafiach na rzecz ochrony środowiska w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem ochrony życia osoby ludzkiej od poczęcia do naturalnej śmierci.

Słowa kluczowe: parafia, ekologia, degradacja środowiska naturalnego, świadomość ekologiczna, nawrócenie, styl życia, działania proekologiczne

¹ Ks. Jan Kazimierz Przybyłowski, kapłan diecezji włocławskiej, profesor zwyczajny. Od 2002 roku kierownik Katedry Teologii Pastoralnej i Nauk Pomocniczych na UKSW. Jest autorem kilkuset artykułów naukowych i popularno-naukowych, i kilkunastu książek, m.in. *Znaczenie nowej ewangelizacji dla duszpasterstwa młodzieży. Studium pastoralne*, Lublin 2001; *Funkcja wychowawcza w teorii i praktyce eklezjalnej. Studium teologicznopastoralne*, Warszawa 2010; *Jak modli się polska młodzież? Studium socjologiczne*, Warszawa 2013; *Rola nowej ewangelizacji w Kościele i w świecie. Nowe ubranie bez dziur i lat* (Łk 5,36), Warszawa 2014. E-mail: j.przybylowski@uksw.edu.pl.

WSTĘP

Podstawowa motywacja do opracowania tego tematu płynie z encykliki Franciszka *Laudato si* poświęconej ochronie naturalnego środowiska. Papież stwierdza w niej, że „każda wspólnota może wziąć z dóbr tej ziemi to, czego potrzebuje do przeżycia, ale ma również obowiązek ochrony jej i zapewnienia, by nadal była ona płodną dla przyszłych pokoleń. Bo ostatecznie «do Pana należy ziemia» (por. Ps 24,1), do Niego należy «ziemia i wszystko, co jest na niej» (Pwt 10,14)” (Franciszek 2015, 67). Ponieważ to parafia jest podstawową, organiczną wspólnotą Kościoła, dlatego to na niej spoczywa odpowiedzialność za środowisko naturalne (Stanowisko Stolicy Apostolskiej 1973, 71-84; Mariański 1993, 165-184), a wszyscy parafianie powinni mieć udział w działaniach proekologicznych. Doniosłość i ważność tej dbałości o środowisko naturalne wynika stąd, że sieć parafii, która pokrywa cały obszar Polski², jest jednocześnie źródłem wiedzy o aktualnych problemach związanych z ekologią ludzi tam żyjących i stwarza możliwości podejmowania skoordynowanych, skutecznych działań na rzecz ochrony środowiska w Polsce.

W prawodawstwie Kościoła katolickiego pojęcie parafii wskazuje na jej wspólnotowy charakter, gdyż jest ona określoną wspólnotą wiernych, utworzoną na sposób stały w Kościele partykularnym, nad którą pasterską pieczę, pod władzą biskupa diecezjalnego, powierza się proboszczowi (*Kodeks Prawa Kanonicznego* 1984, 515§1). Z zasady ogólnej parafia powinna być terytorialna, a więc obejmująca wszystkich wiernych określonego terytorium³. Na potrzeby tego opracowania wspólnotę parafialną można zatem określić jako „wspólnotę rodzinną”, która posiada swój dom (terytorium parafii) i tworzy własne środowisko, w którym parafianie realizują na co dzień swoje powołanie chrześcijańskie i egzystencjalne. Takie spojrzenie na parafię bliskie jest pojęciu „rodziny ludzkiej”, która potrzebuje domu i odpowiedniego dla siebie środowiska, w którym będzie mogła kształtować własne relacje.

Dla wspólnoty parafialnej, tak jak dla rodziny ludzkiej, „domem” jest ziemia, którą Stwórca dał ludziom, aby na niej żyli w sposób twórczy i odpowiedzialny. Wszyscy ludzie powinni zatem otaczać troską środowisko naturalne, które zostało im dane, strzec go i pielęgnować w wolności i z odpowiedzialnością, kierując się zawsze kryterium dobra wspólnego (Benedykt XVI 2008, 7). Papież Franciszek, dostrzegając dzisiaj brak u ludzi powszechnej świadomości wspólnego pochodzenia, wzajemnej przynależności i wspólnej przyszłości, napisał w *Laudato si*, że wiele spraw musi zmienić swój kierunek, ale przede wszystkim to sami ludzie potrzebują przemiany. Według niego dopiero większa i powszechna świadomość proekologiczna umożliwi rozwój nowych przekonań, postaw i stylów życia współczesnych ludzi.

² W 2017 roku w Polsce działalność duszpasterską prowadziły 10392 parafie katolickie. Większość parafii prowadzonych jest przez diecezje, tylko 6% przez zgromadzenia zakonne oraz stowarzyszenia apostołstwa katolickiego. Najwięcej parafii diecezjalnych występuje w diecezjach krakowskiej, tarnowskiej i poznańskiej (*Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia* 2019, 4).

³ „Gdzie jednak jest to wskazane, należy tworzyć parafie personalne, określone z racji obrządku, języka, narodowości wiernych jakiegoś terytorium, albo z innego jeszcze powodu” (*Kodeks Prawa Kanonicznego* 1984, 518).

Dlatego również przed członkami wspólnot parafialnych staje wielkie wyzwanie kulturowe, duchowe i edukacyjne, oznaczające długie procesy prowadzące do odrodzenia szacunku dla środowiska naturalnego (Franciszek 2015, 202).

1. DEGRADACJA ŚRODOWISKA NATURALNEGO

W ekologii (*Encyklopedia chrześcijaństwa* 2000, 193; Dołęga 2002b, 243; Kieniewicz 2002, 39-55), która zajmuje się środowiskiem naturalnym (*Ustawa* 2001, art. 3, nr 39), przyjmuje się założenie, że to człowiek jest głównym jego dewastatorem i to z jego winy ulega ono ciągłej degradacji, powodując różne zagrożenia dla ludzkości⁴. Dlatego konieczne jest podjęcie inicjatyw również o charakterze pastoralnym, których celem będzie zastopowanie szkodliwej dla środowiska działalności, naprawa tego, co zostało zniszczone i ochrona natury dla przyszłych pokoleń (Bełch 2010, 83; Babiński 2012, 249-264), które mają prawo do korzystania z dóbr stworzonych, postępując w duchu tej samej odpowiedzialnej wolności, której współcześni ludzie domagają się dla siebie. Kościół, promując ochronę środowiska naturalnego, naucza, że to człowiek jest w stworzeniu najważniejszy (Horowski 2010, 65-82; Wyrostkiewicz 2007; Bołoz 2010), co jednak nie znaczy, że może on w sposób egoistyczny dysponować naturą ożywioną czy nieożywioną tylko dla własnych interesów (Jurczyk 2002; *Miedzy niebem a ziemią* 2000). To właśnie takie myślenie egoistyczne sprawiło, że w wielu przypadkach to ludzie najbardziej ubodzy zostali odcięci od dóbr stworzonych o powszechnym przeznaczeniu (Benedykt XVI 2008, 7). W nauczaniu Kościoła podkreśla się więc, że żaden człowiek nie ma prawa wykorzystywać przyrody przeciwko własnemu dobru, dobru innych ludzi, jak również dobru kolejnych pokoleń. Nie wolno mu także postępować egoistycznie, czyli tak, jak mu się podoba, ze stworzeniami, które go otaczają (Jan Paweł II 1993, 1335; Franciszek 2015, 14).

Egoizm, zwłaszcza ludzi bogatych, w korzystaniu z dóbr natury widać dzisiaj najlepiej na przykładzie dostępu do nowoczesnych rozwiązań będących wynikiem rozwoju techniki i przemysłu oraz w korzystaniu z techniki i technologii w niewłaściwych celach (por. Jan Paweł II 2001, 43-44), co doprowadziło do groźnego zatrucia całego środowiska naturalnego (Paweł VI 1973, 68-71), a w konsekwencji do naruszenia równowagi ekologicznej w skali globalnej, co może doprowadzić człowieka do samozniszczenia.

Długą listę zagrożeń wynikających z braku poszanowania środowiska naturalnego przez człowieka przedstawił Franciszek w *Laudato si*. Są to: degradacja i utrata produktywności rozległych obszarów rolnych, nadmierna chemizacja rolnictwa i przemysłu (Franciszek 2015, 20); wytwarzanie zwłaszcza przez przemysł dużych ilości odpadów (Franciszek 2015, 21-22); gwałtowne ocieplenie się klimatu (Franciszek 2015, 23-25, 175); rabunkowa eksploatacja bogactw naturalnych z powodu niezdrowej konkurencji wolnego rynku i wzrostu potrzeb związanych z nadmierną konsumpcją (Franciszek 2015, 26); wyniszczająca wycinka lasów (Franciszek 2015, 32); wyginięcie niektórych gatunków roślin i zwierząt (Franciszek 2015, 33); niszczenie warstwy ozo-

⁴ Człowiek ma być roztropnym użytkownikiem środowiska, a nie jego „niszczycielem” i bezwzględny eksploatorem (Jan Paweł II 1979, 15).

nowej, zanieczyszczanie rejonów ziemi obfitujących w unikalną faunę i florę (Franciszek 2015, 34); zanikanie różnorodności biologicznej (Franciszek 2015, 35); erozja ziem i pustynnienie żyznych obszarów (Franciszek 2015, 38); marnotrawienie minerałów i zasobów oceanów (Franciszek 2015, 40, 174); zanieczyszczenie rzek i warstw wodonośnych, osłabienie systemów hydrogeologicznych (Franciszek 2015, 41); zanieczyszczenie powietrza (smog) (Franciszek 2015, 44); wzrost liczby katastrof naturalnych, konflikty zbrojne powodujące niszczenie zasobów naturalnych (Franciszek 2015, 57); genetyczna modyfikacja żywności (Franciszek 2015, 133-135); emisja gazów cieplarnianych (Franciszek 2015, 169-170).

Przedstawione powyżej przykłady degradacji środowiska naturalnego ukazują rozległość kryzysu ekologicznego, który ściśle wiąże się z antywspółnotowym egoizmem. Źródłem kryzysu jest arbitralne i tym samym szkodliwe używanie darów natury, przy naruszeniu ich praw i naturalnego porządku, bez uszanowania immanentnej celowości dzieła stworzenia. Kiedy człowiek używa tych rzeczy „bez odnoszenia ich do Boga”, wówczas także i sobie samemu wyrządza szkody nieobliczalne. Dlatego Jan Paweł II podkreślał, że rozwiązanie zagrożenia ekologicznego pozostaje w ścisłym związku z zasadami „słusznej autonomii rzeczy doczesnych”, czyli ostatecznie z prawdą o stworzeniu i Stworzycielu świata (Jan Paweł II 1986, 4).

2. EDUKACJA EKOLOGICZNA W PARAFII – BUDZENIE ŚWIADOMOŚCI PROEKOLOGICZNEJ

Dla prowadzenia edukacji ekologicznej w parafii potrzebna jest współpraca duchownych, katechetów świeckich, członków rad i grup parafialnych z osobami i organizacjami promującymi działania proekologiczne. Ważne z punktu widzenia samej problematyki jest podjęcie współpracy parafii ze szkołami, instytucjami samorządowymi, jak i lokalnymi działaczami na rzecz ochrony środowiska, np. z myśliwymi, leśnikami, strażakami, lekarzami, policjantami. Koordynacja proekologicznych działań powinna zaowocować powstaniem „parafialnej grupy ekologicznej”, której zadaniem byłoby przede wszystkim budzenie świadomości proekologicznej parafian⁵, „której nie należy tłumić, a przeciwnie – trzeba sprzyjać jej pogłębianiu i dojrzewaniu, tak aby mogła znaleźć wyraz w konkretnych programach i inicjatywach” (Jan Paweł II 1989, 1).

Można w tym miejscu podać przykłady takich proekologicznych akcji edukacyjnych w parafii, według zasady 4R: *rethink, reduce, reuse, recykle*, co oznacza: przemyśl, ograniczaj, używaj powtórnie, przetwarzaj. Akcje takie mogłyby dotyczyć: oszczędzania wody pitnej, przeciwdziałania marnotrawieniu żywności, niezaśmiecania lasów, promowania zakupów u lokalnych producentów, zbierania odpadów do powtórnego przetworzenia, zmniejszenia ilości spalin (np. idź do kościoła spacerem, zamiast jechać samochodem)

⁵ Przykładem może być grupa o nazwie „Żyj prosto”, założona w jednej z brytyjskich parafii, która zajmuje się promowaniem proekologicznych nawyków opierających się na codziennych czynnościach, ale w efekcie końcowym przynoszących długofalowy pożytek dla człowieka i środowiska naturalnego (Borda i Knapik 2018, 17).

W *Parafialnym przewodniku ekologicznym* proponuje się również wykorzystanie poszczególnych okresów roku liturgicznego dla edukacji ekologicznej. I tak np. w okresie wielkiego postu i adwentu można zwrócić uwagę na to, że post i wyrzeczenie pomagają w nawróceniu duchowym, ale mają również znaczenie dla nawrócenia ekologicznego. Postawa umiarkowania i miłosierdzia otwiera bowiem serca chrześcijan na ludzi potrzebujących pomocy, samotnych, chorych, ubogich, ale również budzi sumienie ekologiczne i miłość do stworzenia. Ujawnia się to w nowym stylu życia wyrażającym się w postawie odpowiedzialnego umiarkowania i roztropności w korzystaniu z dóbr tego świata. W polskiej tradycji świętowania, zwłaszcza uroczystości religijnych, np. Bożego Narodzenia, Wielkanocy, ale także uroczystości rodzinnych, istnieje zwyczaj obfitego zastawiania stołów, a to wiąże się z nieodpowiedzialnym nabywaniem dóbr i brakiem umiaru w zakupach i konsumpcji. Może to przysłonić istotę świętowania chrześcijańskiego, a jednocześnie przyczynia się do marnotrawstwa jedzenia i energii oraz prowadzi do zanieczyszczenia środowiska naturalnego. Dlatego tak ważne jest przekonywanie chrześcijan, że często „mniej znaczy więcej”, a nieustanne gromadzenie możliwości konsumpcji rozprasza serce, uniemożliwiając docenienie wszystkiego i każdej chwili. Chrześcijanie mogą mieć niewiele, a jednocześnie żyć intensywnie, odkrywając inne przyjemności i odnajdując satysfakcję w braterskich spotkaniach, usługiwaniu, w realizowaniu swoich charyzmatów, w muzyce i sztuce, w kontakcie z naturą, w modlitwie. Prawdziwe szczęście wymaga bowiem umiejętności ograniczenia potrzeb i otwarcia się na wiele możliwości, jakie daje życie na co dzień (Franciszek 2015, 222-223; Borda i Knapik 2018, 18).

3. EKOLOGICZNE NAWRÓCENIE

Według nauczania Soboru Watykańskiego II istotnym elementem „chrześcijańskiego powołania wiernych świeckich” jest szukanie królestwa Bożego przez zajmowanie się sprawami ziemskimi i kierowanie nimi po myśli Bożej. Ludzie nie otrzymują zatem gotowego „produktu”, ale sami zajmują się wyszukiwaniem znaków królestwa Bożego. Jest ono ukryte, jak skarb lub drogocenna perła (por. Łk 13,44-46), w sprawach światowych. Do istoty duchowości świeckich należy zatem pozostawanie w świecie i uświęcenie go od wewnątrz⁶.

Patrząc z perspektywy moralnej i duchowej na otaczający świat, należy podkreślić, że przyrodę, kosmos, całe środowisko przyrodnicze traktować należy jako dzieło Stwórcy, którego centrum stanowi człowiek. W nim bowiem zbiegają się różne rozwojowe linie wszechświata i ujawniają się prawda, dobro i piękno (transcendentalia) – wartości, które decydują o rozwoju osobowości człowieka (Dołęga 2002a, 236-237). Ta perspektywa moralno-duchowa ekologii pokazuje, że od irracjonalnego, podejmowanego z egoistycznych pobudek niszczenia środowiska naturalnego, jest jeszcze gorsze

⁶ „Żyją oni w świecie, to znaczy pośród wszystkich razem i poszczególnych spraw i zadań świata, i w zwyczajnych warunkach życia rodzinnego i społecznego, z których utkana jest ich egzystencja. Tam powołuje ich Bóg, aby pełniąc właściwą sobie misję, kierowani duchem ewangelicznym, jak zaczyn, od wewnątrz niejako przyczyniali się do uświęcenia świata, i tak przede wszystkim świadectwem życia, promieniując wiarą, nadzieją i miłością, ukazywali innym Chrystusa” (Sobór Watykański II 1964, 31).

niebezpieczne niszczenie środowiska ludzkiego⁷. Należy zatem, nie zarzucając troski o zachowanie naturalnego «habitat» różnych gatunków zwierząt zagrożonych wymarciem (każdy z nich wnosi swój wkład w ogólną równowagę ziemi), większą uwagę zwrócić na ochronę godności osobowej każdego człowieka. Chodzi tutaj o to, że nie tylko ziemia została dana człowiekowi przez Boga, aby używał jej z poszanowaniem pierwotnie zamierzonego dobra, dla którego została mu ona dana, ale również człowiek jest dla siebie samego darem otrzymanym od Boga i dlatego musi respektować naturalną i moralną strukturę, w jaką został wyposażony (Jan Paweł II 1991, 38).

Współczesny kryzys ekologiczny, widziany z perspektywy religijnej i antropologicznej, jest zatem wezwaniem do wewnętrznego nawrócenia człowieka. Ten problem jest szczególnie widoczny we wspólnotach parafialnych. Tutaj bowiem wyraźnie widać, że niektórzy zaangażowani chrześcijanie i ludzie modlitwy pod pretekstem realizmu i pragmatyzmu często drwią z troski o środowisko naturalne. Inni są bierni, niechętnie zmieniają swoje przyzwyczajenia i stają się niespójni wewnętrznie. Oznacza to, że brakuje im nawrócenia ekologicznego, którego źródłem jest spotkanie z Jezusem w relacjach z otaczającym ich światem. Życie powołaniem, by być obrońcami dzieła Bożego, jest istotną częścią życia uczciwego, nie zaś czymś opcjonalnym ani też drugorzędym elementem doświadczenia chrześcijańskiego (Franciszek 2015, 217).

Ekologiczne nawrócenie dotyczy więc odkrycia miłości do otaczającego człowieka świata. Środowisko naturalne jest „domem” człowieka, a zarazem kryje w sobie zasoby powierzone jego opiece i zarządowi; jest „ogrodem, którego należy strzec, i polem, które trzeba uprawiać”. Jednakże z ekologią „zewnętrzną”, w perspektywie godności osoby ludzkiej, powinna się łączyć ekologia „wewnętrzna” i „moralna”, bo tylko ona zaspokaja wymogi właściwie pojmowanej wartości życia ludzkiego (Jan Paweł II 1999, 14). Jan Paweł II w *Evangelium vitae* (nr 95) podkreślał, a potem wracał do tej myśli w innych wypowiedziach, że szacunek dla całego stworzenia każe dostrzec najwyższą i pierwotną wartość ludzkiej osoby i nienaruszalną godność życia ludzkiego. Kultura życia jest fundamentem i nieodzowną przesłanką wszystkich aspektów autentycznej ekologii stworzenia. Potrzebna jest zatem powszechna mobilizacja sumień i wspólny wysiłek etyczny, aby wprowadzić w czyn wielką strategię obrony życia. Wszyscy ludzie są bowiem wezwani do budowania nowej kultury życia (Jan Paweł II 1996, 4).

4. ZMIANA STYLU ŻYCIA

Stawiając człowieka na „szczyt” stworzenia, należy widzieć w nawróceniu ekologicznym wezwanie, aby każdy człowiek podjął pracę nad sobą, pracę, której celem będzie zmiana myślenia i stylu życia, co prowadzi do konkretnych działań we własnym domu, gospodarstwie, parafii i diecezji.

⁷ W nauczaniu Kościoła podkreśla się, że współczesnego kryzysu ekologicznego nie można sprowadzić jedynie do aspektów ekonomicznych i politycznych, gdyż u jego źródeł leży głęboki kryzys człowieczeństwa ujawniający się w odrzuceniu wartości moralnych i duchowych (Jan Paweł II 2007, 234; *Katechizm Kościoła Katolickiego* 2002, 2415; Jan Paweł II 2004, 5; *Apel Kościołów w Polsce o ochronę stworzenia* 2013; Przybylski 1970, 282-283).

„Dar z siebie w działalności ekologicznej staje się możliwy jedynie poprzez doskonalenie się w cnotach. Jeśli dana osoba, mimo że jej zasoby materialne pozwalają na większe wydatki, zazwyczaj ubiera się cieplej, zamiast włączać ogrzewanie, to znaczy, że nabyła przekonania i odczuć sprzyjających ochronie środowiska. Bardzo szlachetne jest podjęcie obowiązku troski o środowisko poprzez małe codzienne działania. Wspaniałe jest to, że edukacja potrafi je zmotywować i ukształtować pewien styl życia. Wychowanie do odpowiedzialności za środowisko naturalne może zachęcać do różnych zachowań, które mają bezpośredni i znaczący wpływ na troskę o środowisko, takich jak unikanie stosowania tworzyw sztucznych i papieru, zmniejszenie zużycia wody, segregowanie odpadów, gotowanie tylko wówczas, gdy będzie można zjeść to, co ugotowano, ostrożne podejście do innych istot żywych, korzystanie z transportu publicznego lub wspólne korzystanie z samochodu przez kilka osób, sadzenie drzew, wyłączanie niepotrzebnego światła itp. Wszystko to jest częścią szczodrej i godnej kreatywności ukazującej to, co najlepsze w człowieku. Ponowna utylizacja czegoś, zamiast szybkiego wyrzucenia, wynikająca z głębokich motywacji, może być aktem miłości, wyrażającym naszą godność” (Franciszek 2015, 211).

5. DZIAŁANIA PROEKOLOGICZNE W PARAFII

Współczesne społeczeństwo nie znajdzie rozwiązania kwestii ekologicznej, jeśli każdy jego członek poważnie nie zweryfikuje swojego stylu życia. Chrześcijanie powinni również podjąć trud nawrócenia ekologicznego i zadbać o postawę powściągliwości i umiaru, dyscyplinę wewnętrzną i ducha poświęcenia. Podstawowym motywem nawrócenia ekologicznego jest odnoszenie się z szacunkiem do środowiska naturalnego, gdyż piękno przyrody świadczy również o pięknie i wielkości samego Boga (Papieska Rada „Justitia et Pax” 2005, 320). Owocem nawrócenia ekologicznego powinno być natomiast podejmowanie konkretnych działań w lokalnych społecznościach, także w parafiach, na rzecz ekologii (Jan Paweł II 1988, 43). Proekologiczne działania powinny zostać podjęte zwłaszcza przez najbardziej aktywnych parafian, którzy mają świadomość, że ich prawdziwym „domem” jest ich środowisko naturalne. To czynni i posiadający właściwą formację ekologiczną parafianie mogą zadbać o ochronę cennych obszarów przyrodniczych, jak na przykład parki narodowe, rezerwy przyrody i parki krajobrazowe. To z ich inicjatywy powinny być budowane wodociągi, kanalizacje, oczyszczalnie ścieków. To zaangażowani społecznie parafianie powinni troszczyć się o zachowanie ekologicznych wymogów przy wywozie, składowaniu i segregacji śmieci, a także troszczyć się o poszukiwanie sposobów ich ponownego wykorzystania w ich „domu” parafialnym (Ostrowski 2002, 543-544).

Dzisiaj szczególnie uciążliwy jest problem zanieczyszczeń powietrza i emisji gazów cieplarnianych. To zagrożenie również dostrzegł papież Franciszek, domagając się prowadzenia takiej polityki, aby w nadchodzących latach emisja dwutlenku węgla i innych gazów zanieczyszczających została drastycznie zmniejszona na przykład poprzez zastąpienie paliw kopalnych i rozwijanie odnawialnych źródeł energii. W świecie istnieje niewielki poziom dostępu do czystej i odnawialnej energii. Należy zatem rozwijać odpowiednie technologie gromadzenia energii, poczynić inwestycje na rzecz technologii produkcji i transportu zwiększające ich energooszczędność, a także sposobów budowania czy restrukturyzacji budynków, które przyczyniają się

do zmniejszenia zużycia energii oraz surowców (Franciszek 2015, 26). Papież Franciszek ma świadomość, że technologia oparta na spalaniu silnie zanieczyszczających paliw kopalnych, zwłaszcza węgla, ale także ropy naftowej, a w mniejszym stopniu gazu, powinna być stopniowo zastąpiona przez odnawialne źródła energii. Ponieważ ich rozwój jest zbyt powolny, słuszne jest opowiadanie się za mniejszym złem lub nastawienie się na rozwiązania przejściowe (Franciszek 2015, 165).

Przekładając te ogóle, teoretyczne założenia na praktykę życia wspólnot parafialnych można sformułować 10 „przykazań ekologicznych”, które stanowią konkretne propozycje dla działalności ekologicznej parafian:

„1. Módl się, aby Bóg przemienił serca tych, którzy źle korzystają z naszej planety. Niszczą ją, źle zarządzają dobrami, kierując się jedynie egoistycznymi pobudkami. Trzeba wypraszać dla nich poruszenie sumień poprzez działanie nadprzyrodzonej łaski Boga. 2. Proponuj ekologiczne rozwiązania w zarządzaniu swoją parafią. Zwróć uwagę na rodzaj opału, sposób wyrzucania odpadów, codzienne funkcjonowanie swojej placówki. Zielona parafia to początek zielonej diecezji – przykład, jaki społeczność katolików daje światu w trosce o nasz wspólny dom. 3. Wprowadzaj w swoje życie zalecenia zawarte w encyklice papieża *Laudato si*. Rozważaj, medytuj i szukaj sposobów realizacji postulatów papieża Franciszka. 4. Wybieraj ekologiczne formy przemieszczenia się. Jeżeli to możliwe, wybieraj komunikację miejską, rower bądź spacer. Poruszając się samochodem, zwróć uwagę na stan techniczny pojazdu, aby nie emitować więcej spalin, niż to konieczne. 5. Podtrzymuj praktykę wstrzeźliwości piątkowej i szanuj żywność. Zbyt dużo się jej marnuje, a nadmierna produkcja wiąże się z zanieczyszczeniami. 6. Kupuj od lokalnych producentów żywności, aby ograniczać emisje spalin potrzebnych do przetransportowania produktów żywnościowych z odległych miast, krajów bądź kontynentów. Zaangażuj się w zmianę prawa, które utrudnia rolnikom uprawę i sprzedaż produktów. Dowiedz się, czy sklep, w którym kupujesz, mógłby handlować produktami lokalnych rolników. 7. Oszczędzaj wodę. Czysta woda pitna to sprawa najwyższej wagi, ponieważ jest niezbędna do życia człowieka oraz wspierania ekosystemów lądowych i wodnych. Źródła słodkiej wody zaopatrują rolnictwo, hodowlę oraz przemysł; jej jakość wpływa na nasze zdrowie. 8. Kompostuj! Kompostowanie jest prostym sposobem na poprawienie struktury gleby, dostarczenie roślinom niezbędnych składników pokarmowych i pożytecznych mikroorganizmów. W ten naturalny sposób doprowadzasz do powtórnego zagospodarowania odpadów organicznych. Uzyskujesz przy tym wartościowy nawóz organiczny nazywany kompostem, który z powodzeniem możesz zastosować w swoim ogrodzie. 9. Zwróć uwagę na rodzaj nawozu, jaki stosujesz. Nawozy sztuczne tworzone są na bazie szkodliwego azotu i fosforu, a także siarki, wapnia czy potasu. Pestycydy to z kolei środki ochrony roślin. Stosuje się je, aby uchronić uprawy przed szkodnikami, np. przeciwko grzybom, bakteriom, owadom, chwastom, gryzoniom czy ślimakom. Należy jednak pamiętać, że podobnie, jak zabijają organizmy mniejsze, tak stopniowo i systematycznie mogą niszczyć nasz organizm – jeśli codziennie dostarczamy mu szkodliwe związki chemiczne wraz z przyjmowanym pokarmem. 10. Zainwestuj w odnawialne źródła energii. Takie urządzenia systemu znajdują coraz szersze zastosowanie w budownictwie mieszkaniowym – umożliwiają zarówno ogrzewanie pomieszczeń, podgrzewanie wody użytkowej, jak i wytwarzanie energii elektrycznej. Dowiedz się, jakie możliwości dofinansowania są dostępne dla twojego domu, kościoła, budynku parafialnego” (Borda i Knapik 2018, 23).

6. KOŃCOWE WNIOSKI PASTORALNE

Wspólnoty parafialne w Polsce mają duży potencjał osobowy, ekonomiczno-gospodarczy, materialny; są to wspólnoty dobrze zorganizowane i przygotowane do spełniania misji zbawczej Kościoła poprzez realizowanie trzech podstawowych funkcji: nauczycielskiej, kultycznej i królewskiej. Wyraźnie brakuje jednak w parafiach w Polsce ukierunkowania działalności pastoralnej na profilaktykę i działania proekologiczne. Główna przyczyna tkwi w niskiej świadomości wagi ochrony środowiska w całym polskim społeczeństwie. Parafie mogą jednak stać się ważnymi środowiskami promowania i działalności w zakresie ochrony środowiska. Są to zadania uzupełniające duszpasterstwo (działalność ekstensywna), dlatego główną rolę powinni tu spełniać zaangażowani religijnie i społecznie wierni świeccy.

Parafie są przede wszystkim najlepszym środowiskiem dawania chrześcijańskiego świadectwa ekologicznego w nauczaniu homiletycznym, katechetycznym i formacji w grupach parafialnych. W polskim dokumencie ekumenicznym poświęconym ochronie środowiska podkreśla się, że świat potrzebuje świadectwa ekologicznej troski o człowieka i stworzenie nie tylko tych nielicznych, zaangażowanych w ochronę środowiska, ale wszystkich uczniów Chrystusa. W zrozumieniu tych procesów pomocną dla chrześcijan może stać się dynamicznie rozwijająca się refleksja biblijna i teologiczna na temat stworzenia (*Apel Kościołów w Polsce o ochronę stworzenia* 2013). Jest to ważne zadanie, gdyż właściwie przygotowana pastoralnie teoria ekologiczna dostarcza argumentów dla organizowania działalności eklesjalnej na rzecz ochrony środowiska we wspólnotach parafialnych. Dlatego sam Kościół w swoim oficjalnym nauczaniu, a także pastoralności katolickiej, powinien na nowo rozwinąć naukę o stworzeniu. Przykład nowego spojrzenia na bogactwo stworzenia daje Franciszek, podkreślając, że do poznania piękna natury potrzebne jest nie tylko światło wiary, ale także prawda miłości, której nie jest obcy świat materialny, ponieważ miłość przeżywa się zawsze w ciele i duszy (Franciszek 2013, 34). W takiej perspektywie Franciszek w *Laudato si* ukazuje świat stworzony – wspólny dom, nazywając go siostrą, z którą dzielimy istnienie, i piękną matką, biorącą nas w ramiona (Franciszek 2015, 1).

W parafiach powinna być organizowana działalność kultyczna, której celem byłoby uwrażliwianie duchowieństwa i wiernych świeckich na problemy ekologiczne. Zaniedbania w dziedzinie ochrony środowiska mają przede wszystkim wymiar moralny. Należy zatem nie tylko ukazywać skutki zaniedbań w tej dziedzinie, ale też pokazywać ich przyczynę w braku odpowiedzialności za dbanie o dobro wspólne, jakim jest bogactwo natury, a także piętnować świadome działania niszczące środowisko naturalne i wreszcie zobowiązywać do pozytywnych działań na rzecz ochrony przyrody.

Wiele akcji proekologicznych w parafiach można powiązać z pobożnością ludową, np. święcenie pól, dziękczynienie za zbiory (dożynki), a także z wydarzeniami ogólnościowymi: Światowy Dzień Ziemi (22 kwietnia), Światowy Dzień Ochrony Środowiska Naturalnego (5 czerwca), Światowy Dzień Modlitw o Ochronę Stworzenia (1 września), wspomnienie liturgiczne św. Franciszka z Asyżu

(4 października). Dowartościować również należy różne formy budzenia świadomości proekologicznej poprzez uwrażliwianie sumień do właściwego przygotowania się do Sakramentu Pokuty i Pojednania, a także przez modlitwę osobistą, a zwłaszcza przez Eucharystię, w której jako darów ofiarnych używa się chleba i wina, owoców ziemi i pracy rąk ludzkich (Borda i Knapik 2018, 16-17). Do działania proekologicznego parafianom potrzebne są motywacje umożliwiające współzycie, poświęcenie, życzliwość. Parafianie, jako ludzie wierzący, powinni żyć zgodnie ze swoją wiarą i nie przeczyć jej swoimi czynami. Wszelkim działaniom proekologicznym powinno towarzyszyć otwarcie na łaskę Bożą (Franciszek 2015, 200).

W Polsce najbardziej dokuczają obecnie zła jakość powietrza. Parafie mają tutaj duże możliwości włączenia się w walkę ze smogiem poprzez budzenie świadomości proekologicznej i kształtowanie właściwych zachowań i postaw związanych z dbaniem o czyste powietrze. Można tutaj sformułować konkretne, praktyczne sposoby. Najpierw chodzi o osobistą i społeczną odpowiedzialność za ochronę czystego powietrza. Przede wszystkim trzeba nieustannie przypominać o zakazach palenia w piecach odpadów komunalnych i produkcyjnych i używania opału niskiej jakości. Należy także wyczulać parafian, aby reagowali na wszelkie dostrzeżone działania zanieczyszczające powietrze, a w razie konieczności przypominać o obowiązku informowania o tym odpowiednich służb. Duże znaczenie w walce ze smogiem ma promowanie publicznego transportu, także w dojazdach na nabożeństwa do kościoła parafialnego. W parafiach można także prowadzić kampanie informacyjne o możliwości korzystania z różnych źródeł finansowania wymiany starego ogrzewania i termoizolacji budynków. Dla bezpiecznego korzystania z instalacji grzewczych konieczne są regularne kontrole kominów i otworów wentylacyjnych. Takie informacje mogą być również przekazywane przez komunikatory parafialne (Borda i Knapik 2018, 15-16). To tylko wybrane przykłady działań na rzecz ochrony środowiska w parafiach polskich.

Odpowiadając natomiast na wezwanie Jana Pawła II, a także wypełniając jego duchowy testament, trzeba w parafiach polskich dowartościować Ewangelię życia. W ekologii, w ujęciu pastoralnym, najważniejszy jest bowiem człowiek traktowany jako osoba, której życie jest chronione od poczęcia do naturalnej śmierci. Najlepszym sposobem byłoby coroczne, uroczyste obchodzenie „Dnia Życia”.

„Trzeba, aby dzień ten był przygotowany i obchodzony przy czynnym udziale wszystkich członków Kościoła lokalnego. Jego podstawowym celem jest budzenie w sumieniach, w rodzinach, w Kościele i w społeczeństwie świeckim wrażliwości na sens i wartość ludzkiego życia w każdym momencie i w każdej kondycji: należy zwłaszcza ukazywać, jak wielkim złem jest przerywanie ciąży i eutanazja, nie należy jednak pomijać innych momentów i aspektów życia, które trzeba każdorazowo starannie rozważyć w kontekście zmieniającej się sytuacji historycznej” (Jan Paweł II 1995, 85). I dalej zachęca Papież, „aby sławienie *Ewangelii życia* dokonywało się przede wszystkim w *codziennym życiu* i wyrażało się przez miłość do innych i dar z samego siebie. W ten sposób całe nasze istnienie będzie się stawać autentycznym i odpowiedzialnym przyjmowaniem daru życia oraz szczerym i wdzięcznym chwaleniem Boga, który ofiarował nam ten dar. To właśnie dokonuje się w tak wielu gestach ofiary, często niepozornej i ukrytej, spełnianej przez mężczyzn i kobiety, dzieci i dorosłych, młodych i starszych, zdrowych i chorych” (Jan Paweł II 1995, 86).

BIBLIOGRAFIA:

- Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia ad 2019*, opr. Wojciech Sadłoń. 2019. Warszawa: Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC im. Witolda Zdania-wiczca 2019. Dostęp: 7.01.2019. http://iskk.pl/images/stories/Instytut/dokumenty/Annuario_Statisticum_2019.pdf.
- Apel Kościołów w Polsce o ochronę stworzenia*. 2013. Dostęp: 8.12.2018. <http://episkopat.pl/apel-kosciolow-w-polsce-o-ochrone-stworzenia>.
- Babiński, Jarosław. 2012. „Kwestia ekologiczna” w nauczaniu Jana Pawła II. *Studia Gdańskie*, 30, 249-264.
- Bełch, Kazimierz. 2010. Kwestia ekologiczna w nauczaniu Jana Pawła II. *Pedagogika katolicka*, 1, 83-94.
- Benedykt XVI. 2008. *Orędzie na Światowy Dzień Pokoju „Rodzina wspólnotą pokoju”*.
- Bołoz, Wojciech. 2010. *Kościół i ekologia. W obronie człowieka i środowiska naturalnego*. Kraków: Homo Dei.
- Borda, Michał i Michał Knapik. 2018. *Ziemia wspólnym dobrem. Parafialny przewodnik ekologiczny*, Warszawa-Sosnowiec.
- Dołęga, Józef. 2002a. Ekologiczna otwartość. *Ateneum Kapłańskie*, 138, 236-238.
- Dołęga, Józef. 2002b. Sozologia i ekofilozofia w naukach ekologicznych. *Ateneum Kapłańskie*, 138, 238-250.
- Encyklopedia chrześcijaństwa. Historia i współczesność. 2000 lat nadziei*, red. Henryk Witczyk. 2000. Kielce: Jedność.
- Franciszek. 2013. *Encyklika „Lumen fidei”*.
- Franciszek. 2015. *Encyklika „Laudato si”*.
- Horowski, Jarosław. 2010. Rozwój człowieka w kontekście relacji do środowiska przyrodniczego – w świetle encykliki Benedykta XVI «Caritas in veritate». *Collectanea Theologica*, 2, 65-82.
- Jan Paweł II. 1979. *Encyklika „Redemptor hominis”*.
- Jan Paweł II. 1986. *Katecheza „Stworzenie a słuszna autonomia rzeczy stworzonych”*.
- Jan Paweł II. 1988. *Posynodalna adhortacja apostolska „Christifideles laici”*.
- Jan Paweł II. 1989. *Orędzie na XXIII Światowy Dzień Pokoju „Bóg Stwórcą, pokój z całym stworzeniem”*.
- Jan Paweł II. 1991. *Encyklika „Centesimus annus”*.
- Jan Paweł II. 1993. Przemówienie do uczestników konferencji „Człowiek i środowisko”. W: *Insegnamenti di Giovanni Paolo II*, t. 13, cz. 1, red. Joseph Grieco, 1335-1337. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Jan Paweł II. 1995. *Encyklika „Evangelium vitae”*.
- Jan Paweł II. 1996. *Przesłanie do uczestników Kongresu „O kulturę życia”*.
- Jan Paweł II. 1999. *Orędzie na VII Światowy Dzień Chorego 2000 roku „Kontemplujmy przykład Jezusa – Boskiego Samarytanina”*.
- Jan Paweł II. 2001. Audycja generalna „Trzeba zapobiec katastrofie ekologicznej”. *L'Osservatore Romano*, wydanie polskie, 22, 43-44.

- Jan Paweł II. 2004. Przesłanie do kard. Geraldo Majella Agnelo z okazji Kampanii Braterstwa Konferencji Episkopatu Brazylii. *L'Osservatore Romano*, wydanie polskie, 25, 5-6.
- Jan Paweł II. 2007. Orędzie na XXXVI Światowy Dzień Pokoju „Encyklika Pacem in terris nieustannie zobowiązuje”. W: Jan Paweł II. *Dzieła zebrane*, t. 4: *Konstytucje apostolskie. Listy motu proprio i bulle. Orędzia na światowe dni*, red. P. Ptasznik [i in.], 840-845. Kraków: Wyd. M.
- Jurczyk, Bernard. 2002. *Ekologia – Człowiek – Kościół. Antropologiczny wymiar kryzysu ekologicznego w ocenie Kościoła*. Opole: Redakcja Wydawnictw WTUO.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*. 2002². Poznań: Pallottinum.
- Kieniewicz, Piotr. 2002. Ekologia – szansa czy zagrożenie. W: *Ekologia. Przesłanie moralne Kościoła*, red. Janusz Nagórny i Jerzy Gocko, 39-55. Lublin: KUL.
- Kodeks Prawa Kanonicznego*. 1984. Poznań: Pallottinum.
- Mariański, Janusz. 1993. Kwestia ekologiczna w encyklice „Centesimus annus”. *Colloquium Salutis*, 25, 165-184.
- Miedzy niebem a ziemią. Ku etyce ekologicznej*, red. Anna Dyduch-Falniowska, Monika Grzegorzczak, Zdzisław Kijas i Zbigniew Mirek, 263-281. 2000. Kraków: Instytut Ochrony Przyrody PAN.
- Ostrowski, Maciej. 2002. Zaangażowanie katolików świeckich na polu ekologii. W: *Teologia pastoralna*, t. 2, red. Ryszard Kamiński, 544-551. Lublin: Wyd. Ała 2.
- Papieska Rada „Justitia et Pax”. 2005. *Kompendium Nauki Społecznej Kościoła*. Kielce: Wyd. Jedność.
- Paweł VI. 1973. List papieża Pawła VI do sekretarza generalnego Konferencji Narodów Zjednoczonych o ochronie środowiska człowieka. *Chrześcijanin w świecie*, 5, 68-71.
- Przybyłski, Bernard. 1970. Człowiek, świat, Kościół. *Ateneum Kapłańskie*, 75, 281-289.
- Sobór Watykański II. 1964. *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*.
- Sobór Watykański II. 1965. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*.
- Stanowisko Stolicy Apostolskiej wobec środowiska naturalnego człowieka (raport dla konferencji ONZ o ochronie środowiska odbytej w Sztokholmie w dniach 5-17.06.1972). 1973. *Chrześcijanin w świecie*, 5, 71-84.
- Ustawa Prawo ochrony środowiska* (Dz.U. z 2001 r. nr 62 poz. 627).
- Wyrostkiewicz, Michał. 2007. *Ekologia ludzka. Osoba i jej środowisko z perspektywy teologicznomoralnej*. Lublin: Wydawnictwo KUL.